

Класифікація дисграфій.

Симптоми дисграфій

Зміст

1. Визначення та Критерії Патологічних Помилوک	2
2. Типи Патологічних Помилوک (Симптоматичні Класифікації)	2
3. Класифікація Патологічних Помилوک за Механізмами (Є. Соботович, О. Гопіченко).....	4
4. Класифікація Дисграфій	9

Симптоми Дисграфії: Патологічні Помилки та Їх Механізми

1. Визначення та Критерії Патологічних Помилоч

Дисграфія характеризується стійкими специфічними помилками, які не пов'язані з порушеннями інтелектуального, сенсорного розвитку, або нерегулярністю шкільного навчання. Ці помилки виникають не через незнання орфографічних правил.

Зверніть увагу, що ці патологічні помилки слід обов'язково відрізняти від тимчасових помилок, які допускають діти під час засвоєння нової теми.

Основними критеріями відмежування патологічних помилок від непатологічних є:

1. Стійкість.
2. Здатність закріплюватися та збільшуватися, якщо не проводити спеціальну корекційну роботу.

Труднощі у засвоєнні письма часто пов'язані з основними принципами українського правопису, провідними серед яких є: фонетичний, морфологічний та традиційний (історичний).

2. Типи Патологічних Помилоч (Симптоматичні Класифікації)

Помилки в письмі можна класифікувати за різними принципами.

- І. Садовнікова виділяє три групи помилок: на рівні літери та складу, на рівні слова, та на рівні речення.
 - Перша група (літера/склад) включає помилки звукового аналізу, фонематичного сприймання, змішування букв за кінетичною схожістю, персеверації та антиципації.
 - Друга група (слово) включає роздільне написання частин слова, написання разом службових частин мови, зміщення меж слів, контамінації та морфемні аграматизми.
 - Третя група (речення) охоплює аграматизми (порушення зв'язку між словами), неправильне позначення меж речення, пропуски та перестановки слів у реченні.
- Р. Лалаєва пропонує об'єднати помилки як спотворення та заміни букв, спотворення звукоскладової структури слова, порушення злитості написання окремих слів у реченні та аграматизми.

3. Класифікація Патологічних Помилки за Механізмами (Є. Соботович, О. Гопіченко)

Найбільш обґрунтованою для розуміння механізмів є класифікація, яка ґрунтується на визначенні принципу письма. Виділяють: фонетичні, графічні та оптико-просторові, а також морфологічні (лексико-граматичні) помилки.

І. Фонетичні Помилки (Пов'язані з Фонетичним Принципом)

Ці помилки виникають під час написання слів, що записуються за фонетичним принципом (як чуємо, так і пишемо).

1. Заміни або змішування літер, що позначають звуки, близькі за акустико-артикуляційними ознаками (м'які — твердими, дзвінких — глухими, свистячих — шиплячими). Ці помилки дуже стійкі.

◦ Механізми: Порушення фонематичного сприймання (слухової диференціації фонем); порушення вимови звуків, що веде до нечіткості фонематичних уявлень; порушення слухового контролю, коли дитина спирається на артикуляційні, а не акустичні ознаки.

2. Пропуски літер, перестановки, додавання зайвих літер, спотворення звукового складу слова. Найчастіше пропускаються голосні у слабкій, ненаголошеній позиції, та приголосні під

час їх збігу (наприклад, «скло» → «сло»). Ці звуки в названих позиціях є менш виразними та кінестетично менш чіткими.

- Механізми: Несформованість або порушення звукового аналізу як розумової дії (нездатність виділяти звук зі слова, визначати послідовність); недостатня стійкість та автоматизованість звукового аналізу при ускладненні завдання; порушення мовнослухової пам'яті, що заважає утримувати послідовність звуків. Діти часто змушені спиратися на зовнішні засоби (промовляння), які згортаються під час письма, що веде до помилок і свідчить про порушення слухового контролю та самоконтролю.

3. Позиційні помилки (на уподібнення): Заміни, додавання та пропуски літер, зумовлені позицією звуків у слові та їх взаємним впливом. Це можуть бути антиципації (випередження, наприклад, "лотата" замість "лопата") та персеверації (застрягання, наприклад, "Окосана" замість "Оксана"). Ці помилки часто виникають у дітей, які не можуть рівномірно розподілити або вчасно переключити увагу між операціями письма.

II. Графічні та Оптико-просторові Помилки

Це неточності у накресленні літер, що виявляються у замінах літер, подібних за оптико-просторовими або кінетичними ознаками.

Типи графічних помилок:

- Заміни літер, що складаються з однакових елементів, але по-різному розташованих у просторі (в — д, т — ш).
- Неправильне просторове розташування елементів літери (х — «сс»).
- Заміни літер з однаковими елементами, але різною кількістю (п — т, ш — и).
- Пропуски або дописування зайвих елементів (ау — «о»; ш — «ни»).
- Змішування або заміни літер за кінетичною подібністю (о — а, б — в).
- Дзеркальне написання літер (з, с).

Механізми: Порушення або недостатня сформованість зорово-просторового сприймання, просторових уявлень, зорового аналізу та синтезу, зорової та рухової пам'яті, тонких диференційованих рухів руки, зорово-моторної координації та контролю.

III. Лексико-граматичні Помилки

Пов'язані з незасвоєнням морфологічного принципу письма (сталість написання морфем) або із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Вони охоплюють морфологічні, орфографічні, синтаксичні та семантичні помилки.

1. Аграматизми на письмі: Порушення узгодження та керування (помилкове написання закінчень слів, наприклад, «Скрізь лежать глибокий сніг»).

2. Помилки при написанні префіксів та прийменників: Учні відривають префікси від слова, або, навпаки, пишуть прийменники разом зі словом, або зовсім їх пропускають.

3. Морфемний аграматизм: Заміна префіксів та суфіксів (підійшов — «прийшов»).

4. Зміщення меж слів: Роздільне написання частин слова або написання разом двох слів.

◦ Механізми цих морфологічних помилок: Порушення граматичної будови мови, відсутність чіткого морфологічного аналізу слів, несформованість морфологічних узагальнень.

5. Орфографічні помилки (дизорфографічні): Виникають, коли учень, знаючи правило, стабільно не може його застосувати. Пов'язані з порушенням системи словозміни, недостатнім засвоєнням правил правопису (наприклад, ненаголошені голосні, дзвінки/глухі приголосні). Кількість таких помилок з роками може не зменшуватися, а збільшуватися.

6. Синтаксичні помилки: Відсутність або неправильне визначення меж речення (крапка, велика літера); пропуски слів або частин речень; порушення послідовності слів.

◦ Механізми: Порушення синтаксичних узагальнень та синтаксичного аналізу, звуження обсягу оперативної пам'яті, неможливість продуктивно розподілити увагу між технічними, логічними та орфографічними завданнями письма.

7. Пунктуаційні помилки: Пов'язані з несформованістю вміння сприймати інтонаційне оформлення фраз і співвідносити його з правилами пунктуації.

8. Семантичні помилки: Заміна слів на схожі за звучанням («багатих комах» замість «багатьох комах») або на будь-яке знайоме слово, що не відповідає змісту. Причини: системне порушення мовлення, несформованість лексичної семантики, порушення самоконтролю на письмі.

4. Немовленнєва Симптоматика

Важливо пам'ятати, що дисграфія часто супроводжується немовленнєвою симптоматикою:

- Порушення пізнавальної діяльності, сприймання, пам'яті, уваги.
- Особливо помітними є порушення короткочасної мовнослухової пам'яті.
- Характерний низький рівень розвитку довільної уваги (недостатня стійкість, слабка концентрація).
- Несформованість усіх видів контролю (слухового, зорового, кінестетичного, запобіжного та поточного).

4. Класифікація Дисграфій

Класифікація дисграфії ґрунтується на різних критеріях: порушені аналізатори, психічні функції або несформовані операції письма.

1. Класифікація за Аналізаторним Підходом (Історичний Аспект)

Деякі дослідники, розглядаючи дисграфію як наслідок порушеної аналітико-синтетичної діяльності аналізаторів, виділяли її види на основі порушених аналізаторів. Однак сучасне вивчення письма свідчить, що цей підхід недостатньо обґрунтований, оскільки письмо — це складна діяльність, що охоплює комплекс операцій різного рівня.

- М. Хватцев (1959): Виділяв дисграфію на основі акустичної агнозії, вад фонематичного слуху, порушень усного мовлення, порушень вимовного ритму, оптичну дисграфію.
- О. Токарева (1969): Виділяла акустичну, оптичну та моторну дисграфію.
 - ◆ Акустична: Основний симптом — помилки на змішування та заміни літер для близькоспоріднених звуків; причини — недиференційоване слухове сприймання.
 - ◆ Оптична: Зумовлена нестійкістю зорових образів літер, що призводить до заміни графічно та оптико-просторово близьких літер; у важких випадках можливе дзеркальне письмо.
 - ◆ Моторна: Труднощі рухів руки під час писання, порушення зв'язків моторних, звукових та зорових образів слів.

2. Класифікація на Основі Несформованості Операцій Письма (Р. Лаласва та співавтори)

Ця класифікація вважається найбільш обґрунтованою на сучасному етапі, оскільки вона враховує несформованість певних операцій процесу письма:

1. Артикуляторно-акустична дисграфія: В її основі лежить відображення неправильної вимови на письмі (опора на неправильне промовляння). Виявляється в замінах, пропусках літер, що відповідають порушенням звуків в усному мовленні. Часто спостерігається при поліморфній дислалії, ринолалії, дизартрії.

2. Дисграфія на основі порушень фонемного розпізнавання (диференціації фонем): Традиційно називається акустичною дисграфією. Виявляється в замінах літер, які позначають фонетично близькі звуки (свистячі—шиплячі, дзвінки—глухі, м'які—тверді), при цьому звуки в усному мовленні вимовляються правильно. Механізми пов'язані з порушенням фонематичних уявлень про акустично близькі звуки та недостатнім слуховим контролем.

3. Дисграфія внаслідок порушення мовного аналізу та синтезу: Виявляється у спотворенні звукобуквеної або морфологічної структури слова та структури речення. Включає порушення фонематичного аналізу (пропуски, перестановки літер) та морфологічного/синтаксичного аналізу (написання разом слів, відсутність меж речення).

4. Аграматична дисграфія: Пов'язана з недорозвиненням граматичної будови мовлення (морфологічних та синтаксичних узагальнень). Виявляється у спотворенні морфологічної

структури слова (морфемний аграматизм) та труднощах конструювання речень. Часто супроводжує ЗНМ, алалію, дизартрію.

5. Оптична дисграфія: Пов'язана з недорозвиненням зорового гнозису, аналізу та синтезу, просторових уявлень. Проявляється в замінах та спотвореннях літер, подібних за оптико-просторовими ознаками; включає дзеркальне письмо.

3. Сучасна Систематика Специфічних Порушень Письма (О. Корнєв)

О. Корнєв запропонував систематику, що розмежовує власне дисграфію та дизорфографію:

А. Специфічні порушення письма:

I. Дисграфії (аграфії):

1. Дисфонологічні:

- Паралалічні: Виникають внаслідок аномального розвитку усного мовлення (неправильної вимови), що відображається на письмі. Дитина пише слова так, як їх вимовляє («графічна недорікуватість»).
- Фонематичні: Спостерігається у дітей із нормальним мовленнєвим розвитком. Виявляється у змішуванні опозиційних приголосних та пропусках літер, причини — недосконалість фонематичних уявлень за нормального фонематичного сприймання, труднощі концентрації уваги.

2. Метамовні:

- **Дисграфія внаслідок порушення мовного аналізу та синтезу (пов'язана з усвідомленням одиниць мовлення: речення, слово, склад, звук).**

- **Диспраксихні (моторні):** Виявляються у неспроможності оволодіти графічним образом літер (кінемами), замінах букв за кінетичними ознаками, нерозбірливому почерку та уповільненому темпі письма.

II. Дизорфографія: Специфічне, стійке порушення письма, що виявляється у неспроможності засвоїти орфографічні навички, незважаючи на знання правил. Основними труднощами є знаходження орфограм та вирішення орфографічного завдання, що вимагає сформованості морфологічного аналізу слів.

- Морфологічна дизорфографія: Несформованість морфологічного аналізу.
- Синтаксична дизорфографія: Стійка нездатність опановувати синтаксичні правила на письмі (пунктуацію).

Висновок для практики:

Пам'ятайте, що розглянуті види дисграфій у чистому вигляді трапляються рідко. У клінічній практиці доцільніше визначати не абстрактну форму дисграфії, а типи патологічних помилок та їхні механізми, що дозволить правильно спланувати зміст корекційної роботи. Діагностика має бути спрямована на виявлення саме тих психічних функцій та операцій письма, які страждають найбільше.